

KISSADAN HİSSE

Diyarbakirli Ahmedî'nin *Yûsuf ile Züleyhâ* Hikâyesi*

İdris KADIOĞLU**

**Doç. Dr. Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Diyarbakır. ikadoglu@gmail.com

Özet

Çalışmada Diyarbakirli Ahmedî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eseri üzerinde durulmaktadır. Yûsuf u Züleyha hikâyeleri, konusunu kutsal kitaplardan özellikle Kur'an'dan almış dini konulu, çift kahramanlı aşk hikâyeleridir. Hikâye, Kur'an'da Yûsuf suresinde geçmekte ve ahsenü'l-kasas (kıssaların en güzeli) olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı döneminde Türk edebiyatında yüze yakın Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi yazılmıştır. Bunlardan biri de 18. yüzyıl şair ve alimlerinden Diyarbakirli Ahmedî'nin eseridir. Eserin diğerlerinden ayrılan en dikkat çekici yönü halkı eğitmek, kıssadan hisse çıkarmak için yazılmış olmasıdır. Ahmedî, hem 2590 beyitli Yûsuf u Züleyhâ'da hem de mesnevi formunda yazdığı diğer bir eseri Pend-nâme (Ahmediyye)'de 'ki bu eser yaklaşık 11.000 beyittir' aynı yöntemle insanları eğitmek için şiiri bir araç olarak kullanmıştır.

Çalışma, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte, Diyarbakirli Ahmedî ve eseri hakkında özet bilgi sunulmuştur. Eserin anlatım özellikleri, eserde işlenen konular, hikâye başlıkları ve beyit sayıları ilk iki bölümde bir arada verilmiş; üçüncü bölümde örnek olarak eserdeki 163 beyitlik bir hikâye seçilmiş ve hikâyedeki olaylar ve şairin bakış açısı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hikâye, Ahmedî, Yûsuf u Züleyhâ, kıssadan hisse.

MORAL OF A FABLE

Story of Ahmedî of Diyarbakir Yusuf and Züleyha

Abstract

This article focuses on Ahmedî of Diyarbakir's book called Yusuf u Züleyha. Yusuf u Züleyha tales, which take their subject from the holy books especially from the Qur'an are religion-related, double hero love stories. The story appears in Sura-i Yusuf in the Qur'an and considered ahsenü'l-Kasas (the best of stories). During the Ottoman period about one hundred Yusuf u Züleyha stories were written in the Turkish Literature. One of these is the work of poet and scholar Ahmedî of Diyarbakir lived in the eighteenth-century. The most striking aspect of the story that differs it from others is that it was written to educate people and to point a moral. Both in Yusuf u Züleyha (2590 couplets) and in his other work Pend-name, written in the form of mesnevi and contains almost 11.000 couplets, Ahmedî used poem in the same way to educate people.

The study consists of an introduction, three main sections and a conclusion. In the introduction, a summary of Ahmedî's life and works has been presented. Discourse features of the work, topics mentioned, titles of stories and number of couplets have been given together in the first two sections. In the third section as an example, a story of 163 couplets has been chosen and events in the story and poet's viewpoint have been analysed.

Key Words: Story, Ahmedî, Yusuf u Züleyha, moral of a fable.

GİRİŞ

Ahmedî, 18. yüzyıl Osmanlı dönemi şair ve âlimlerindedir. Diyarbakır'da doğmuştur. Osman Ağa isminde bir zatın oğludur. Birecikli Şeyh Ebû Bekir'in tarikatına mensup olan Ahmedî, daha sonra onun halifesi olmuş, 1145'te hacca gitmiş, 1174/1761'de Diyarbakır'da vefat etmiştir. Mezarı şehrin yakınındaki Ali Pınar köyündedir. Kaynaklarda hayatı ile ilgili geniş bilgi yoktur. *Osmanlı Müellifleri*'nde Ahmedî'nin doğum yeri, ölüm tarihi, kabrinin yeri, mensup olduğu tarikatı bilgi verilmektedir. (Bursalı, 2000 : 33) Diyarbakırlı araştırmacı Şevket Beysanoğlu da şâiri *Ahmed-i Mürşidî* (Beysanoğlu, 1957 : 208) adıyla tanıtmaktadır.

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi, gerek Arap ve Fars edebiyatlarında gerekse Türk edebiyatında manzum ve mensur olarak yüzyıllar boyu işlenmiş, her tabakadan halk tarafından zevkle okunmuş ve dinlenmiştir.

* Bu makale, 16-18 Ekim 2009 tarihinde Mardin'de düzenlenen uluslar arası **5. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu**'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinde aynı zamanda bir peygamberin hayatı anlatıldığı için bu konuyu işleyen şâirler, temelde Kur'ân'da anlatılan şekle bağlı kalmışlar, çeşitli tefsirlerde ve değişik dini kaynaklarda ileri sürülen rivayetlerden de yararlanarak birtakım motifler eklemiştir. Böylece bilinen belli bir konuyu işleyen şâirler onu zenginleştirerek ifade kabiliyetleri ve hayal güçleri nispetinde başarılı olmuş, takdir görmüşlerdir.

Mürşidî, eserini mesnevi nazım şekliyle yazmıştır. Eserde 27 başlık altında toplam 2590 beyit vardır. Eser, Aruzun *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Ahmed Mürşidî, meydana getirdiği eserlerinde özellikle *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde, doğrudan halka hitap etmekte, halkı hem bilgilendirmekte hem de eğitmektedir. Halkı bilgilendirirken ve eğitirken kullandığı dil ve üslup, insanların kolaylıkla anlayabilecekleri sade, akıcı ve katıksız ifadelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla halk, dinlediklerini ve okuduklarını bir zorlama olmadan, zevk alarak sahiplenmekte ve bu kültürü sonraki nesillere kolayca aktarmaktadır.

Eserin iki nüshası karşılaştırılarak, İdris Kadioğlu tarafından (Diyarbakırlı Ahmedî, *Yûsuf u Züleyhâ*, İnceleme, Metin, Dizin, Sözlük, Malatya 2005) yayımlanmıştır.

ESERDEN ÖRNEKLER

HİKÂYENİN BAŞI

HİKÂYET-İ YA'KÛB 'ALEYHİ'S-SELÂM

Bî'smi'llâhî'r-rahmâni'r-rahîm ve bihî neste'în

Ahmedî çok bunda noxsânîñ seniñ

Leyki çokdur sâ'ir ihvânîñ seniñ

Yâ İlâhî kıl bu nazmın sâtırın

Rahmetiñle râzı eyle hâtırın

Diñle pendi Ahmedî'den yâ ricâl

Bu meseldür kıssalardan hisse al

HİKÂYENİN SONU

Ahmed-i Âmidî'ye her kim du'â

Eylese Hak derdine virsin devâ

Kâtibine her kim iderse du'â

Âhiretde şâfi' olsun Mustafâ

Fâtihayla kim bizi yâd eyleye

Hâlik'ı nârından âzâd eyleye

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilât

Vir Muhammed Mustafâ'ya salavât

ESERİN ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Ahmed Mürşidî ve eserini daha iyi anlayabilmek, dil ve üslup özelliklerini belirgin bir şekilde ortaya çıkarabilmek için, yazdığı *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinin anlatımında dikkat çeken özellikleri tespit etmek gerekir. Eserde, tespit edebildiğimiz anlatım özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Eserin beyit sayısı toplam 2590'dır. Eser, besmele ile başlamakta, bölüm sonlarında Peygambere *salât ü selâm* getirilmekte, tahmideye ile sona ermektedir.
2. Eserde, dinleyicilerin dini ve milli duygularını uyanık tutmak, "kıssadan hisse almak" düşüncesiyle anonim bir konu hikâyeleştirilmektedir.

3. Eser, temel bir konu etrafında iç içe girmiş hikâyelerden oluşmaktadır.
4. Eserdeki canlı tasvirler, fizikî ve ruhî portreler, dramatik sahneler, ayrılma ve kavuşma sahnelerindeki trajedi, eserin yazıldığı şartlar içerisinde, dinleyici ve okuyucuya roman ve tiyatrodan beklenen hazzı aldirabilecek seviyededir.
5. Şâir, yeri geldikçe olaylardan sonuçlar çıkarmakta, olayların değerlendirmelerini yapmakta, düşüncelerini okuyucuya aktarmaktadır.
6. Heyecanın arttığı, duygu yoğunluğu yaşanan yerlerde şâir devreye girerek kahramanların ağzından şiirler söylemekte, sanatçı kimliğini daha çok bu şiirlerde ortaya koymaktadır. Kahramanların içinde buldukları durum karşısında duygu ve düşüncelerini bu şiirlerle ifade etmeleri, onların ruh halleriyle ilgili önemli ipuçları içermektedir.
7. Eserdeki monolog ve diyaloglar anlatımı güçlendirmektedir. Ayrıca eser bir peygamber kıssası olduğu için peygamber mucizelerine göndermelerde bulunulması doğaldır. İslam inancına göre saatçilerin pîri Yûsuf peygamberdir. Olayın muhtevası eserde “*der-beyân-ı tasnîf-i sâ‘at*” başlığı altında işlenmekte, Yûsuf peygambere zamani tasnif etme ilminin öğretildiği mucizeye gönderme yapılmaktadır.
8. *Koyun, kurt, deve, melek, taş* gibi insan dışındaki varlıkların konuşurulması ve eserde olağanüstü olayların olması, destan ve masal özelliği taşıyan anlatım şeklini çağrıştırmaktadır. Mesnevinin bir yerinde şâir: “*Biz geledüm Yûsuf’un destânına*” (B/2081) diyerek hikâyede Yusuf merkezli bir anlatım ortaya koymaktadır.
9. Eserde, sosyal hayattan kesitler bulmak da mümkündür. Devrin aile sistemi, toplum kuralları, ulaşım araçları, haberleşme sistemi, merasimleri, ziyafetleri, araç ve gereçleri şiire yansıyan ya da şiirin yansıttığı belli başlı unsurlardır. *Kayış kuşak, kanlık gömlek, şifa gömleği, altın tas, tulsımlı sarık* gibi eşyaların belli göndermeleri olup bunlar, bazı anlamlar içeren sembollerdir. Sembollerle anlatım esere ayrı bir gizem katmaktadır.
10. Ahmedî, halkın kullandığı dili, deyimleri ve atasözlerini ustalıkla beyitlere aktarmış, ayetlerden iktibaslar yapmış, kullandığı Arapça, Farsça terkiplerle dili ağırlaştırmamıştır. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerini taşıyan bazı arkaik kelime ve eklerle Azerbaycan Türkçesinin özelliklerini taşıyan ifadeler, dilin mahalli tabir ve kelimeleriyle birlikte sunulmaktadır.
11. Ahmedî’nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde kullandığı kelime sayısı yaklaşık 2150’dir. Bunların 1077’si Arapça, 315’i Farsça kökenli kelimeler olup geriye kalanı Türkçedir. *Acayip, âciz, âdet, âdil, af, âferîn, ahbâb, âhîret* gibi Arapça, Farsça kökenli kelimelerin çoğu uzun yıllar kullanılagelen ve Türkçeleşen kelimelerdir. Bu bakımdan eserdeki kelimelerin çoğunluğunun Türkçe olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kullanılan fiillerin çoğu da Türkçe olup bunlar, *ağla-, al-, ara-, bil-, bul-, de-, eyle-, gel-, git-, gör-, et-, kıl-, ol-, söyle-, var-, ver-, ye-* gibi fiiller ve bunların çekimli şekilleridir. (Kadıoğlu, 2005 : XXXII)

ESERDEKİ TEMALAR

Diñle pendî Ahmedî’den yâ ricâl

Bu meseldür kıssalardan hisse al (B/3)

beytinden sonra hikâyeye başlayan Ahmedî, kıssadan hisse alınacak başlıca şu temalara eserinde yer vermektedir:

1. Rüya teması ve rüya ile ilgili motifler.
2. Haset, kıskançlık, hile teması ve ilgili motifler.
3. Ayrılık, şefkat, ağlama teması ve ilgili motifler.
4. Tevekkül, sabır teması ve ilgili motifler.
5. Kuyuya atılış ve kervana satılış ile ilgili motifler.

6. Kayış kuşak, altın tas; kanlı gömlek, şifa gömleği motifleri.
7. Saat ilmi ve rüya tabiri ile ilgili motifler.
8. Güzellik teması, Yûsuf'un güzelliği karşısında kadınların ellerini kesmesi motifi.
9. Olağanüstü olaylarla ilgili temalar. Kurt, koyun, deve, taş gibi varlıkların konuşması motifleri.
10. Sayılar (özellikle, yedi ve kırk sayıları) ile ilgili motifler.
11. Aşk teması. Beşerî aşkın (Zelîhâ'nın aşkı) ilahî aşka dönüşmesi motifi.
12. Misafirperverlik, ziyafet teması ve ilgili motifler.
13. Dua, beddua teması ve ilgili motifler.
14. Kıtlık yılları ile ilgili motifler.
15. Sırrı ifşa etme teması ve ilgili motifler.
16. İslama girme, nikâh teması ve ilgili motifler.
17. Haberleşme (mektupla) teması ve ilgili motifler.
18. Tılsımlı sarık motifi.
19. Gurur, kibir, nefis terbiyesi teması ve ilgili motifler.
20. Kavuşma, vuslat teması ve sevinç gözyaşları motifi. (Kadioğlu, 2005 : XXXIV)

Eserde, işlenen konulara göre başlıklar yazılmıştır. Mesnevideki bu 27 başlık ve başlıklar altında anlatılan hikâyelerin beyit sayıları sırayla şöyledir:

Hikâyet-i Ya'kûb 'aleyhi's-selâm, 97 beyit (B/1-97)

Yûsuf'ı Kardaşları Alup Çâha Saldılar, 65 beyit (B/98-162)

Hikâyet-i Koyun, 163 beyit (B/163-325)

Yûsuf 'aleyhi's-selâm Kuyudan Halâs Oldığıdır, 28 beyit (B/326-353)

Der-Beyân-ı Tasnîf-i Sâ'at, 20 beyit (B/354-373)

Kârübânın Kuyuya Geldiğidir, 33 beyit (B/374-406)

*Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâmı Kardaşları Satdığıdır,
37 beyit (B/407-443)*

Hazret Anasınun Makberi Üstüne Geldiğidir, 31 beyit (B/444-474)

Hazret-i Züleyha'nın Aslını Bildürür, 100 beyit (B/475-574)

Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm Mısır'a Dâhil Olmasıdır, 116 beyit (B/575-690)

Kasîde-i Zelîha 'aleyhi'r-rahme, 51 beyit (B/691-741)

Hazret-i Zelîha 'İşk Sırrını Tâyesine Söyleyüp Tâye Dahi Hîle Tuzagını Düzmekdür, 223 beyit (B/742-964)

*Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm Zelîhâ'dan Cüdâ Olduğudur,
148 beyit (B/965-1112)*

Yûsuf 'aleyhi's-selâm Zindâna Girmesidir, 30 beyit (B/1113-1142)

*Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâma 'ilm-i Ta'bîr Virildüğüdür,
28 beyit (B/1143-1170)*

Çeşnigîr ve Sâkîdârı Zindâna Göndürdüğüdür, 66 beyit (B/1171-1236)

Sâkîdâr Halâs Çişnigîr Salb Olduğudur, 86 beyit (B/1237-1322)

Hazret-i Ya'kûb 'aleyhi's-selâm Yûsuf'unu Aramaga Adam Göndürdüğüdür, 17 beyit (B/1323-1339)

Ahvâl-i Cemel-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm, 79 beyit (B/1340-1418)

Melîk Reyân Vâkı'a Görüp Yûsuf 'aleyhi's-selâm Zindândan Halâs Olmasıdır, 116 beyit (B/1419-1534)

Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm Mısr'a Pâdişâh Olup Züleyhâ Yoluna Gelüp Yalvardığıdır, 130 beyit (B/1535-1664)

Hazret-i Zelîha İslâm'a Gelüp Nikâh İle Yûsuf 'aleyhi's-selâm Alduğudur, 302 beyit (B/1665-1966)

Hazret-i İbn Yâmen'i Kardaşına Getürdükleridir, 233 beyit (B/1967-2199)

Hazret-i Ya'kûb 'aleyhi's-selâm Nâme-i İbn Yâmen'i İstedigidür, 47 beyit (B/2200-2246)

Hikâyet-i Beşîr Ve Gömleg-i Şifâ, 126 beyit (B/2247-2372)

Hazret-i Ya'kûb 'aleyhi's-selâm Mısr'a Geldigidür, 107 beyit (B/2373-2479)

Vefât-ı Hazret-i Ya'kûb 'aleyhi's-selâm, 111 beyit (B/2480-2590).

BİR HİKÂYE

Eserle ilgili bu genel tanıtımdan sonra kıssadan hisse çıkarılacak ilginç hikâyelerden birini, koyun ile kurdun hikâyesini beraber inceleyelim. Önce hikâyenin kutsal metinlerde nasıl geçtiğine bakalım. Kurt bahsi Kuran'da şöyledir:

(Babaları) dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım. Dediler ki: Hakikaten biz (kuvvetli) bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız... Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler. Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yûsuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiştir! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın. Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Kur'an, 12/13-14-16-17-18)

Konu Tevrat'ta da geçmektedir, ancak Tevrat'ta boğazlanıp Yusuf'un gömleğine kanı sürülen hayvan koyun değil teke, onu yediği sanılan canlı ise kurt değil yabani bir hayvandır.

Bunun üzerine bir teke keserek Yusuf'un renkli uzun giysisini kanına buladılar. Yakup giysiyi tanıdı, "Evet, bu oğlumun giysisi" dedi, "Onu yabani bir hayvan yemiştir olmalı. Yusuf'u parçalamış olsa gerek." (Tevrat, Ya37:31-33)

Diyarbakırlı Mürşidî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde koyun hikâyesi, **Hikâyet-i Koyun** başlığı altında anlatılmaktadır ve 163 beyittir (B/163-325),

HİKÂYET-İ KOYUN

Yûsuf'ı ihvâmî çâha saldılar
Ol koyunları yanına geldiler

Birbiriyle meşverete girdiler
Gömleğin tedbîrini söylediler

Didiler bir koyunu zebh idelim
Kanını gömleğe sürüp gidelim

İşbu kavle söyler iken ol benün
Diñler imiş yanlarında bir koyun

Hâl lisânıyla koyun dir Hâlik'a
Bahtulu ol koyun ola lâyika

Kanı ile Yûsuf'ın pîrâheni
Boyana varup göre Ya'kûb anı

Yûsuf'ın nûr kânına teşbih ola
Böyle devleti 'aceb kimdür bula

Yâ İlahî baña kıl anı yeşir
Eyleme yarın hisâbımı 'asîr

Zebh için bir koyunu anlar arar
Yanlarında hep koyun ider firâr

Bilmedi ahvâli anlar kaçdılar
Râhatını bilmeyüp savuşdılar

Ol koyun ol dem gelür yanlarına
Cânını isâr ider sultânna

Ol koyun geldi ayagıyla hemân
Anı bogazladı anlar ol zamân

Boyadılar gömlegi ol kanına

İrdi vuslat ol koyunuñ cânına
Ol dahı irdi maksûdına hemîn
Râhatını buluban oldı emîn
Hazret-i Ya‘kûb tefe’’ül eyledi
Kurd yimeye Yûsuf umı söyledi
Eyledi Yûsuf a ol bu niyyeti
Geldi anıñ başına ‘âkıbeti
Eyyüce niyyet gerek âdem kura
Eyyü işi kendüye halka göre
Kendüye gayrına gerek bir kişi
Yormaya havf u hatar olan işi
Kurdugundan âdem ugrar ‘âkıbet
Bu misâlim saña besdür derdümend
Bu ölüm ‘ibret yirişmez mi saña
Korkar andan cümlesi ugrar aña
Didi kardaşlar ataya varalım
Yûsuf ı kurdlar yidi söyleyelüm
Biz işitdik atadan bu sohbeti
Kim yer imiş kurd meger âdem eti
Vâkı‘â ol vakte dek âdem eti
Kurd yimezdi yer idi gayrı eti
‘Ahd-i peymân eylemişdi her biri
Âdeme varmazdı kurdun hiç biri
Anların bu ‘ahdini peymânını
Ol mahallinde kılam takrîr anı
Yûsuf uñ ihvânı söz bir itdilir
Kanlu gömlegini alup gitdiler
Gömlegi aldı Yehûzâ eline
Önce vardı atasınıñ yanına
Aglayu söylediler vâveyletâ
Şermesâr olduk yanında yâ ata
Ol didüğün geldi Yûsuf başına
Firkat irişdi kamu kardaşına
Yakdı anıñ firkat odı bizleri
Hâtıra geldükce anın sözleri
Âh n’olaydı varmayayduk ava biz
Hem tefe’’ül itmeyeydin aña siz
Biz giyik avına meşgûl olmuşuz
Yûsuf ı şeyler yanında koymuşuz
Göruben kurd anı tenhâ avlamış
Ol mübârek cismini anıñ yemiş
Sen bize inanmadugun bilmişüz
Kanlı gömlegin saña getürmüşüz
Gömlegi aldı eline ol kibâr
Gözleriniñ yaşını itdi puñar

Dir ogullar baña bir ok urduñuz
‘Ömrümüñ binâsını siz yıkdıñuz
Bu ne hâletdür ki geldi başıma
Gark olısaram gözimiñ yaşına
Gömlege kıldı nazar gördi kanı
Kokladı gözlerine sürdi anı
Kokladı kanı ve hem pîrâheni
Şübhelendi dir degil Yûsuf kanı
Didi kuzum kanda kokun yok seniñ
Gömleginde kokun çok ogul seniñ
Mekr idüplerdür bu ihvânın saña
Bir yalan kanı getürmişler baña
Söyledi ogullarına yâ benün
Kurd aña olmuş meger sizden hanün
Kurd eger yimişse ol nâzik teni
Pârelememiş ‘aceb pîrâheni
Kurd yiyerse yemiş anıñ etini
Var getürün ‘uzvunuñ siz birini
Ol teniñ bir ‘uzvunuñ tâ görelim
Söziñüz sıdkına vâkıf olalım
Anlar iytdiler kamu a‘zâların
Çok imiş kurdlar yemiş eczâların
Ol didi yog ise mekriñüz aña
Sayd idüñ bir kurdı getürün baña
Varuban bir kurdı anlar tutdılar
Agzına kanı sürüp getürdiler
Kurdı görüp Ya‘kûb aña söyledi
N’eylediñüz anasız oğlum didi
Ol benim yavrucıgımı yediñüz
Bed-du‘âmı siz meger bilmediñüz
Dile gelüp kurd didi va’llâhi ben
Yimemişem oğluñı bi’llâhi ben
Ben garîbem bu ile kıldım nüzûl
Mısr ilinden oluram ben Yâ Resûl
Var idi bir kardaşım itürmişem
Şâm ilinde haberini almışam
Firkatinden olmuşam dîvâne ben
Ara ara gidecekdım Şâm’a ben
Kardaşıma gelmiş idim haylı yol
Yorgın idim tutdı bunlar Yâ Resûl
Agzıma bunlar bu kanı sürdiler
Bu siyâk ile saña getürdiler
Bilmedim ben bunların ahvâlini
Böyle bühtân ile mekr ü âlini

Bilmezem kardaşımı bulur mıyam
Yoksa bu firka ile ölür miyem

Kardaşımın firka ti yakdı beni
Sen beni 'avk itme yoldan Yâ Nebî

Hizmetiñ var ise baña söyle sen
Kardaşa varuram itlâk eyle sen

Ya'kûb iytdi yâ ogullar görñüz
Kardaşa şefkat nicedür biliñüz

Gör bu hayvânlıg ile kardaşımı
İtürüpdür arar ol yoldaşımı

Ol arar görmek diler hayvân iken
Zâyi' itdüz kardaşı insân iken

Kurd iyder Ya'kûb'a yâ sâdik Nebî
Üç güne mühlet virüp göndür beni

Biz benî âdem yimenüz kâ'imâ
'Ahdimiz vardır tururuz dâ'imâ

Bu ilin kurdından anı sorayım
Gelüp ahvâlini saña diyeyim

Destûr alup gitdi ol kurd ol zamân
Yûsuf'ıñ teftişine oldı revân

Yûsuf'ıñ kardaşları dir n'idelüm
Biz gerek ol kurdı döndürmeyelüm

Atamız yanında nice söyledi
Varup oglun hâlini bilem didi

Her kaçan varursa ol kurd öteye
Gelse işimiz tuyurur ataya

Varalum yolına tuzah kuralum
Tutalum anı dahı öldürelüm

Varduğı yolu varup izlediler
Bir niçe yire tuzah gizlediler

Varup ol kurd izledi yurtlarını
Çagırup cem' eyledi kurtlarını

Söyledi ol kurdlara bilin beni
İlçi göndürmiş size Ya'kûb beni

Hazret-i Ya'kûb'ıñ oğlu Yûsuf'ı
Nice yiyüp aña itdüniz hayfi

Beddu'âsından anıñ korkmadıñuz
Ne cesâret sizde anı yidiñüz

Arañızda var idi 'ahd-i amân
Siz niçün anlayasız böyle yaman

Anlar iytdiler benî âdem bize
İftirâyı eylemiş hakkımıza

Biz gelürdük ol nebîniñ yanına
'Arz iderdük sözimiz dîvânına

Leyki halk ider bize belki zarâr

Yok benî âdem olana i'tibâr

Çün bize ilçi seni kılmış o hân
Var bizim da'vâmızı eyle dîvân

Söyle Ken'ân illeriniñ kurdları
Cümlesi olmuşuz anıñ itleri

Beklerüz koyunlarını dâ'imâ
Biz kıluruz hizmetini kâ'imâ

Bizler anıñ yimenüz koyununu
Nice yirüz ol nebîniñ oğlunu

Ceddimiz bize vasiyyet eylemiş
Yimeñüz âdem bu ilde söylemiş

Yimeñüz âdem sakınıñ siz n'ola
Şâyet ol nesl-i peygamberden ola

Enbiyâlar meskenidür ülkemiz
Yimenüz âdem eti var tevbemiz

Lahm-ı peygamber harâmdur kamuya
Her kim isterse giriser tamuya

Bu sebebden lahm-ı âdem yimenüz
Şâyet ol peygamber ola bilmenüz

Tâ harâm yimeyelüm diyü anı
'Ahdimiz var yimenüz âdem teni

Biz nice lahm-ı peygamber yiyelüm
Hâlik'a nice cevâbı virelüm

Söyle aña oğlunu biz görmedük
Ol Hudâ hakkıyçün anı yimedük

Gayrı et yirdik yimezdik âdemi
Yimenüz şimden girü lahmı demi

Tevbeler olsun bize lahm-ı gıdâ
Eyledük bundan girü lahmı gıdâ

Dişlerimize dahı kan degmesin
Lahmı kanın lezzetini bilmesin

Otlaruz ota kanâ'at iderüz
Dahı bundan soñra lahmı yimenüz

**Şimdi hâlâ ol diyârın kurdları
Ot yiyerler yimez aslâ etleri**

Tevbeyi bozmazlar anlar dâ'imâ
'Ahd-i peymân üzrelerdür kâ'imâ

Tevbesi üzre turur hayvân iken
Turmanuz bizler niçün insân iken

Gayrı yirin kurdı yir lahmı demi
Ol zamândan berü yirler âdemi

**Ol zamândan iftirâya irdiler
Âdeme andan 'adâvet kıldılar**

İlçi kurd iytdi virin haber baña
Yûsuf için atası bakar baña

Ger bilürsüz Yûsuf' un ahvâlini
Söyleyin baña anıñ akvâlini

İntizâr üzre turur şimdi beni
Muntazırdur gözedür şimdi beni

Didiler anlar ki ihvân hâlini
Bilmenüz biz anların ahvâlini

Biz anı bilsek de aña dimenüz
Kardaş arasına kem söylemenüz

**Kem sözi bizler aluban satmanuz
Ol nemîme kumsulıkdur itmenüz**

Anı kardaşlarına sorsın yine
Anlar ile arayu bulsun yine

Gayrı yol ile döner kurd ol zamân
Görmez ol tuzahları bulur amân

**Geldügin yol ile dönme sen geri
Belki düşmânın ola gözler seni**

Gayrı yol ile geri gel yiriñe
Bir ziyân irmeye dimişler saña

Geldi ilçi kurd nebîniñ yanına
'Arz kıldı sözleri dîvânına

Kurdların ol 'ahd-i peymân itdügin
Tevbe ile âdemi yimedügin

Cümle akvâli aña bir bir didi
Ya'kûb'ı hâle haberdâr eyledi

Kurdu Ya'kûb anda âzâd eyledi
Var murâdın Hâlik'ın virsin didi

Şâm iline vardı kardaşın bulur
Ol dahı maksûdına nâ' il olur

Çünkü bildi ol nebî bu işleri
Bildi mekr itmiş aña kardaşları

Söyledi ogullarına yâ benûn
Bu sizin itdiñiz itmez cünûn

Mekr idüpsiz ol sabî ma'sûma siz
Eylemişsiz zulmı ol mazlûma siz

Ol benim kurdlarım anı yimemiş
Bu sizin bühtânı kimse dimemiş

Sizden olmuşdur ne irmişse aña
Bu yalan akvâli düzmişsiz buña

Gelmez elden gayrı bir iş n'ideyim
Bu firâka yaz u kış sabr ideyim

Görelim encâmı bunun n'olisar
Ol düşûn ta'bîri vâkı' olisar

Beytü'l-Ahzân'a girüp aglar idi
Firkat odına ciger taglar idi

Gömlege bakup sürürdi gözine
Aglar idi yaş akardı yüzine

Geldi Cembrâ' il didi kim Yâ Resûl
Hak selâm itdi buyurdu saña ol

Ne çok aglar didi anı söylesin
Ne sebebden bize takrîr eylesin

Havfımızdan aglar ise biz anı
Yarlıgadam râhata irsin cânı

Ya'kûb iytdi Rabb'üm a'lemdür aña
Zîrâ ol virmiş bu efkârı baña

Kılmasa ol Yûsuf'ı benden irak
Virmez idi ol baña hüzn-i firâk

Ne sebebden oglumı dûr eyledi
Firkatıyla beni mehcür eyledi

Dilerem andan ki yol virsin aña
Ol benim yavrucagım gelsin baña

Cembrâ' il ol demde aña söyledi
Tevbih-i Yezdân'ı teblîg eyledi

Hak buyurdu didi saña Yâ Resûl
Ne sebep bizden diler ogluna yol

Oglumı virdi emânet gayrıya
Firkat-i hüzn ile döndi sayruya

Her kime virdi emânet oglumı
İstesin ânî getüreler anı

Ger bize virse emânet anı biz
Kendüne ulaştırurduk anı biz

İşidince bu 'itâbı ol resûl
Bildi kendüden açılmış hüzne yol

İtdügi ef'âline nâdim olur
Bir iken hüznî anıñ yüz biñ olur

Yûsuf'ı ogullarıyla yollamış
Sizlere virdim emânet söylemiş

Ol sebebden Yûsuf'ı itürdi ol
Ol ecilden bu 'itâbı gördi ol

**Her işi Hakk'a emânet eyle sen
Her münâcâtı Hudâ'ya söyle sen**

Oldı Ya'kûb'ın ziyâde hüznî çün
Emr ider Azrâ' il'e Ferd-i bî-çün

Var benüm Ya'kûb'uma sorar saña
Yûsuf'ın sıhhat haberin vir aña

Ol cevâb ile tesellâ olsun ol
Arayu tâ Yûsuf'ını bulsun ol

Ol benüm peygamberimdür isterem
Baña yalvarsın ki oglun gösterem

Geldi Azrâ' il aña virdi selâm

Ol didi kabza mı geldin yâ peyâm

Ol didi geldim ziyâret kılmaga
Yâre-yi hüznüñe dermân urmaga

Sen safâ geldin eyâ kardaş didi
Bir iken derdim biñ oldı söyledi

Âdemî-zâdem hatâdur işimiz
Fi‘limizden râhat olmaz başımız

Bilmeyüp sehven hatâ ben kılmışam
Yûsuf‘ı gayra emânet virmişem

Ol bize virdi fenâda fursatı
İhtiyâr ile buluruz zahmeti

Çünkü kendüne emânet olmamış
Bu işim Hâlik‘a hoşca gelmemiş

Ol sebebden baña eyledi ‘itâb
Âteşi kıldı benüm bagrum kebâb

Yâ ahî ol Yûsuf‘umuñ firkatı
İrdi üstüne Hudâ hacâleti

Bu iki hüzn âteşine yanaram
Baña tuzah oldı dünyâ sanaram

Ey bürâder bir sù‘âlim var saña
Sen anıñ vâkı‘ haberin vir baña

Öksüz oğlum Yûsuf‘ı itürmişem
Kanlı gömlegini anıñ bulmuşam

Ol kuzumuñ görmedüm ben tenini
Sen ‘aceb aldın mı anıñ cânını

Vir baña anıñ haberin bileyim
Tâ ki ahvâline vâkıf olayım

Ol didi almadım anıñ cânını
Sagdur oğlun ara bul dermânını

Bildi sâlim bilmedi yakın ırak
Mevtiniñ fikri gidüp kaldı firâk

Fahr-i ‘âlem ol resûl-i kâ‘inât
Ol Muhammed Mustafâ‘ya vir salât

Bu bölümde anlatılan koyun hikâyesi, kurdun konuşması ve kanlı gömlek motifi özetle şöyledir:

Kardeşleri Yûsuf‘u kuyuya attıktan sonra koyunların yanına gelirler. Bir araya gelip konuşurlar ve bir koyun boğazlayıp kanını Yûsuf‘un gömleğine sürmeyi, kanlı gömleği babalarına götürerek Yûsuf‘un kurtlar tarafından parçalandığını söylemeyi kararlaştırırlar.

Varup anlar ol kuyuya irdiler
Birbiriyle meşverete girdiler

Didiler gömlegini çıkaralum
Kana bileyüp ataya varalum

Yûsuf‘ı kurd yidi aña diyelüm
Şermesâruz diyüben ağlayalum (B/101-103)

Anlar iytdi bu kuyuya biz seni
Atalum kurtara ol düşüñ seni

Ay ile gün on bir ahter geleler
Buradan anlar seni kurtaralar

Burada Yûsuf, babasının uyarılarına rağmen rüyasını kardeşlerine duyurduğu, dilini tutamadığı için başına bunca sıkıntının geldiğini anlar:

Bildi Yûsuf başına işbu belâ
Dili ucundan aña irdi ‘anâ

Dil ucundan zahmeti görür bu baş
Gözlerinden akıdur kan ile yaş (B/108-112)

Zahmette rahmet vardır:

Bunda kırk bir dürlü maksûd anı Hak
Hâsil itmişdür bu kıssa içre bak

**Bunda mü'min kullara çok müjde var
Kim bileler 'usrîñ âhir yüsri var**

'Usr ile yüsruñ evidür bu fenâ
Görmelidür âdemi bunda 'anâ

Tâ cefâlar görmeyince bir kişi
Nâ'il olmaz râhata anıñ başı (B/125-128)

Bu arada koyunlardan biri söylenilenleri işitip, kesilecek talihli koyunun kendisi olması için Allah'a yalvarır. Kendi ayağı ile giderek hal dili ile kesilmesini ister ve isteğine kavuşur:

Hâl lisânıyla koyun dir Hâlik'a
Bahtulu ol koyun ola lâyık

Kanı ile Yûsuf'ıñ pîrâheni
Boyana varup göre Ya'kûb anı

Yûsuf'ıñ nûr kânına teşbih ola
Böyle devleti 'aceb kimdür bula

Kardeşler, Yusuf'un gömleğini boğazladıkları koyunun kanı ile boyayıp kanlı gömleği babasına götürürler. Üzgün bir şekilde tasarladıkları olayları Ya'kûb'a anlatırlar. Babası kanlı gömleği eline alır. Kardeşlerinin Yusuf'a bir tuzak kurmuş olabileceklerinden kuşkulanarak baba onlara; "Eğer Yusuf'u kurt yemiş olsaydı gömleğin parçalanmış olması gerekirdi. Gömlekte bir diş izi bile yok" diyerek onlara inanmadığını söyler. Onlar da bir kurt yakalayıp, ağzına kan sürerek babalarına getirirler.

Kurt ile Ya'kûb peygamber arasında bir konuşma geçer ve kurt, Yusuf'u yemediği hatta kendi soyundan başka bir hayvanın da böyle bir acımasızlığı yapmadığı konusunda Ya'kûb'u ikna eder.

Dile gelüp kurd didi va'llâhi ben
Yimemişem oğluñı bi'llâhi ben

Ben garîbem bu ile kıldım nüzûl
Mısr ilinden oluram ben Yâ Resûl

Var idi bir kardaşım itürmişem
Şâm ilinde haberini almışam

Firkatinden olmuşam dîvâne ben
Ara ara gidecekdım Şâm'a ben

Kardaşıma gelmiş idim hayli yol
Yorgın idim tutdı bunlar Yâ Resûl

Agzıma bunlar bu kanı sürdiler
Bu siyâk ile saña getürdiler (B/213-218)

Yakûb, diğer oğullarının kendisine yalan söylediğini anlar. Elinden gelen bir şey yoktur. Sabretmekten başka çaresi olmadığını için, "Beytü'l-ahzân"a girerek ayrılık acısıyla günlerce gecelerce ağlar.

Şair Ahmedî, insanın kötülük ve tahrip yönüyle bazen hayvandan daha aşağı düşebileceğini bu hikâyeye gözler önüne sermektedir. Kardeşin kardeşe davranış ölçülerini kurt örneği ile açıklar. Kardeşlerin Yakub'a getirmiş oldukları kurt, kardeş hasretiyle yanıp tutuşurken, kardeşine kavuşmak

ümiyle Mısır diyarından çıkıp Şam memleketinde onu ararken, kardeşlerinin Yusuf'a yaptıkları zulüm şairi hayrette bırakır. Yakup onlara şu serzenişte bulunur:

Ya'kûb iytdi yâ oğullar görinüz
Kardaşa şefkat nicedür biliñüz

Gör bu hayvânlig ile kardaşını
İtürüpdür arar ol yoldaşını

**Ol arar görmek diler hayvân iken
Zâyi' itdüz kardaşı insân iken (B/223-225)**

Ahmedî, Ya'kûb'un başına gelen bu hadiseden şöyle bir sonuç çıkarmaktadır: Yakup, oğlunu Allah'a değil de oğullarına emanet etmiş, kırlara göndermiş o yüzden başına bu felaket gelmiştir.

Her işi Hakk'a emânet eyle sen
Her münâcâtı Hudâ'ya söyle sen (B/304)

(Yani, yaptığın tüm işlerin sonucunu Allah'a ısmarla. Her ne ister isen O'ndan iste, O'na yalvar. Sebeplere müracaat edip yorulma.)

Ona göre kişi daima güzel düşünmeli. İnsan peygamber de olsa kötü düşünmemeli. Hani Yakup oğullarına: “*Onu bir kurdun yemesinden korkarım*”. Demişti ya, bu kötü düşünce onun başına gelen felaketlerin adeta tetikleyicisidir. Konuyla ilgili şairin yorumu şöyledir:

Hazret-i Ya'kûb tefe'ül eyledi
Kurd yimeye Yûsuf'umı söyledi

Eyledi Yûsuf'a ol bu niyyeti
Geldi amîñ başına 'âkıbeti

**Eyyüce niyyet gerek âdem kura
Eyyü işi kendüye halka göre**

Kendüye gayrıya gerek bir kişi
Yormaya havf u hatar olan işi

Kurduğundan âdem ugrar 'âkıbet
Bu misâlim saña besdür derdümend

Bu ölüm 'ibret yirişmez mi saña
Korkar andan cümlesi uğrar aña” (B/177-182)

Mürşidî efendi burada, “*bu dünyada çoklukla iyi düşünceli kişi iyilikle, kötü düşünceli kişi kötülükle karşılaşır. İnsan, iyi niyetli olursa hayatı güzelleşir aksi hâlde, Yakup (as) örneğinde olduğu gibi hayatı zindan olabilir. Ayrıca korktuğu şey mutlaka insanın başına gelir. Ölümden herkes korkar ancak ondan kurtulan yoktur*” demeye getirmektedir.

Sonuç

Geçmişte halkımızın okuduğu, dolayısıyla Anadolu insanının hamurunu yoğuran dini ve milli konulu çok sayıda eser vardır. Manzum olarak Mevlid (Süleyman Çelebi), Muhammediye (Yazıcıoğlu Mehmed), Pend-nâme (Ahmedî), Siyerü'n-nebî (Anonim), mensur olarak Battal-nâme (Anonim), bunların ilk akla gelen örnekleridir. Köy odalarında, cami, tekke ve medreselerde her kesimin severek okuduğu bu eserler halkın duygu ve düşünce dünyasını yoğurup şekillendirmişlerdir. Diyarbakirli Ahmedî'nin *Yusuf u Züleyha* adlı hikayesi de teşekkür ettiği dönemde bu müşterekliğe katkı sunan önemli eserler arasında yerini almıştır. Bu ve benzeri eserlerin okunması ve dinlenmesi, zengin kültürel mirasa sahip çıkılmasının göstergesi olduğu gibi geçmişle gelecek arasında, nesiller arası kültür birliği için köprü oluşturacaktır.

Kaynakça

- Ahmed Mürşidî, *Ahmediyye (Pend-nâme)*, Sahhaf İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul, 1304.
- Ali Emîrî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, Birinci Cilt, Dersaadet, 1328.
- Ali Emîrî Efendi, *Esâmî-i Şuarâ-yı Âmid*, Millet Kütüphanesi, Manzum Eserler, Tarih, No, 781/1.
- Beysanoğlu, Şevket, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Birinci Cilt, Başlangıçtan Tanzimata Kadar, Ankara, 1996.
- Beysanoğlu, Şevket, “Ahmedî’nin Yûsuf u Zeliha Mesnevisi Üzerine”, *Ziya Gökalp Dergisi*, İstanbul, 1985.
- Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Tıpkıbasım-Dizin, Hazırlayanlar: Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz, Ankara, 2000.
- Dolu, Halide, *Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları*, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1953.
- Dolu, Halide, “Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar” *TDED*, C. IV, S. 4, İstanbul, 1952.
- Kadıoğlu, İdris, *Diyarbakırlı Ahmedî, Yûsuf u Züleyhâ, (İnceleme, Metin, Dizin, Sözlük)*, Malatya, 2005.
- Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, İstanbul, 1998.
- Kitâb-ı Mukaddes, Eski Ahit (Tevrat)*, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1958.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
- Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Levend, Agah Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikaye”, *TDAY, Belleten*, Ankara, 1967.
- Onur, M. Naci, *Yûsuf ve Züleyhâ, Hamdî*, Akçağ yayınları, Ankara, 1991.